

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто управління якістю вищої освіти як запоруку професійного становлення студентів. Охарактеризовано особливості управління якістю вищої освіти, з якими пов'язане професійне становлення студентів. Визначено зміст та цілі формування професійної компетентності як складової професійного становлення студентів.

Ключові слова: управління, якість, вища освіта, професійне становлення, студенти, професійна компетентність.

В статье рассмотрено управление качеством высшего образования как залог профессионального становления студентов. Охарактеризованы особенности управления качеством высшего образования, с которыми связано профессиональное становление студентов. Определено содержание и цели формирования профессиональной компетентности как составляющей профессионального становления студентов.

Ключевые слова: управление, качество, высшее образование, профессиональное становление, студенты, профессиональная компетентность.

In the article the quality management of higher education as key to professional development of students. Author determined features quality management of higher education, of which the professional development of students. The content and objectives of formation of professional competence as part of professional development of students.

Keywords: management, quality, higher education, professional development, students, professional competence.

Мета: розглянути управління якістю вищої освіти як запоруку професійного становлення студентів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Якісну освіту розуміють сьогодні як один з індикаторів високого рівня життя, інструмент соціального, економічного та культурного розвитку суспільства.

У процесі реформування національних освітніх систем особливого

значення набуває проблема якості освіти. Згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., головним завданням державної політики є забезпечення якості професійної освіти та її постійне підвищення відповідно до світових і європейських стандартів.

Аналіз наукової літератури, нормативних документів та управлінської практики в галузі освіти дозволив виявити низку суперечностей, зокрема, між:

- законодавчо закріпленою необхідністю створення ефективної системи управління якістю освіти й недостатньою науковою розробленістю теоретико-методологічних засад, що забезпечують її функціонування;

- сучасними вимогами до якості освітнього процесу й недостатнім рівнем ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі (відсутність єдиного підходу до управління якістю освіти у ВНЗ, недостатній рівень професійної компетентності викладачів і організаційно-управлінської компетентності керівництва, недосконалість методичних розробок і стратегічного планування в галузі якості вищої освіти тощо);

- потребою в наявності ефективної системи моніторингу якості освіти й недосконалістю системи оцінювання результату професійної підготовки;

- соціальним замовленням на підготовку компетентного педагога-професіонала й недостатньо чіткою визначеністю сутності, структури й змісту професійної компетентності майбутніх учителів, недосконалістю технологій її формування.

У такому контексті особливого значення набуває необхідність розроблення теоретико-методологічних засад управління якістю підготовки студентів до професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми управління якістю вищої освіти присвячено праці багатьох науковців: теорія й методологія управління в галузі вищої освіти (В. Безпалько, Є. Березняк, Ю. Васильєв, В. Зверева, Ю. Коннаржевський, М. Кондаков, В. Кричевський, В. Курило, Т. Лукіна,

В. Маслов, М. Поташник, О. Субетто, Т. Шамова, А. Харківська, Є. Хриков та ін.); фундаментальні положення філософії, педагогіки й психології у галузі управління якістю освіти (А. Алексюк, Є. Березняк, Г. Єльнікова, В. Зверев, Ю. Коннаржевський, Т. Лукіна, В. Маслов, В. Паламарчук, В. Панасюк, Г. Пономарьова, Г. Цехмістрова, Є. Хриков, В. Шинкарук, Т. Шамова, П. Яременко, П. Ясінець та ін.); дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядають проблему забезпечення якості результату освітнього процесу (Д. Алферова, В. Алфімов, В. Байденко, В. Бездухов, Л. Большакова, В. Бондар, Т. Борова, Ю. Варданян, Р. Гільмеєва, І. Гришина, В. Докучаєва, Є. Зеєр, І. Зимня, С. Карлініна, В. Кальней, О. Коваленко, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, А.Маркова, Т. Сорочан, Е. Соф'янци, В.Стрельников, А. Хуторської, Л.Шевчук, С. Шишов, П. Яременко та ін.); теоретичні й практичні засади реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців у вищій школі, які розкриваються в роботах вітчизняних та зарубіжних учених (В. Байденко, Л.Бахман, Н. Бібік, В. Бондар, С. Глазачев, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Кальней, Н.Кічук, Л. Коваль, Н. Кузьміна, А.Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, Д. Равена, О. Савченко, В. Сериков, Т.Сорочан, Ю. Татур, А. Хуторської, В. Шадриков, С. Шишов та інші); положення теорії загального управління якістю (TQM); загальні принципи міжнародних стандартів ISO серії 9000.

Виокремлення не вирішених раніше частин проблеми. Охарактеризувати умови, з якими пов'язані особливості управління якістю вищої освіти.

Формулювання цілей. Ціллю статті є аналіз управління якістю вищої освіти у процесі професійного становлення студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема якості вищої освіти є однією з центральних у сучасній освітній політиці та науці, оскільки пов'язана з вирішенням комплексу завдань, спрямованих на розвиток особистості компетентного фахівця-професіонала, орієнтованого на навчання впродовж життя, постійне осо-

бистісне й професійне самовдосконалення. Більшість учених і практиків вважають окреслене питання центральним для реформування вищої освіти в цілому. Адже сьогодні має місце загрозлива тенденція до погіршення в масовому вимірі саме якості освіти, що пов'язано з цілою низкою причин: у системі державних пріоритетів освіта не вважалася суттєвим фактором суспільного розвитку, тому для свого виживання державний сектор змушений був увести контрактну форму навчання, залучивши таким чином інвестиції від населення.

Як наслідок, економічні критерії витіснили критерії вимогливості на фоні невисокої престижності знань; вищим навчальним закладам надається другорядна роль у проведенні передових наукових досліджень, які є основою елітної університетської підготовки. Це автоматично визначає другорядність університетської науки як у системі державних пріоритетів, так і в принципах її фінансування, що суперечить світовій практиці. У результаті суттєво знижується науковий рівень педагогічних колективів, наукових шкіл, дослідницьких центрів вищих навчальних закладів. Ще не досить розвинутими є інститути контролю та управління якістю освіти, з чим тісно пов'язані процеси ліцензування, акредитації, атестації вищих навчальних закладів як внутрішні (загальнодержавні), так і зовнішні, тобто європейськими організаціями [1; 4; 8].

На підставі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури в галузі управління якістю освіти (В.Панасюк, О. Субетто, Л. Третьяков, С. Шишов, Т. Шамова та ін.) визначено сутність і структуру якості освіти у вищому педагогічному навчальному закладі. Виявлено, що якість вищої освіти - це багатовимірне поняття, яке охоплює всі сторони діяльності вищого навчального закладу: навчально-методичну, науково-дослідницьку, підготовку й підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, розвиток матеріально-технічної бази, інших ресурсів, формування контингенту студентів тощо. У такому контексті якість вищої педагогічної освіти визначено як збалансовану єдність якості умов, освітнього процесу та результату, відповідність освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти [6].

Структуру якості вищої педагогічної освіти розуміємо як сукупність характеристик процесу та його результатів з виділенням таких

складників якості: організаційно-управлінського забезпечення освітнього процесу (якість керівництва), викладання, змісту освіти, якості технологій навчання, результатів освіти (сформованість професійної компетентності майбутніх учителів).

Виокремлено внутрішні та зовнішні характеристики якості освіти у вищих педагогічних навчальних закладах.

Зокрема, до внутрішніх характеристик якості належать:

а) якість освітнього середовища (сукупність об'єктивних зовнішніх умов, чинників, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти);

б) якість реалізації освітнього процесу (науковість і доступність змісту освіти, рівень компетентності управління, професійна підготовка суб'єктів викладання, їхні особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність тощо), ефективність методів навчання, навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (навчальні посібники, методичні розробки), задоволення різноманітних освітніх потреб тощо);

в) якість результатів освітнього процесу (сформованість професійної компетентності майбутніх учителів).

До зовнішніх характеристик якості ми відносимо:

а) вимоги роботодавців до підготовки висококваліфікованих фахівців відповідних спеціальностей;

б) потреби студентів в отриманні високоякісної освіти;

в) урахування взаємовідносин на сучасному ринку праці тощо.

Отже, зовнішні характеристики якості вищої педагогічної освіти характеризують її як соціальну інституцію, що відображає ефективність функціонування освітньої системи, її вплив на людину й суспільні процеси, задоволення потреб особистості та держави загалом. Усі розглянуті характеристики та показники якості вищої педагогічної освіти знаходяться в нерозривній єдності як взаємозалежні та взаємозумовлені й тісно пов'язані із професійним становленням студентів.

На підставі аналізу сучасних науково-педагогічних досліджень виявлено, що основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є:

- навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (навчальні посібники, методичні розробки);

- наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань суб'єктів навчання, що відповідає сучасним вимогам;

- застосування в навчально-виховному процесі сучасних освітніх технологій (інтерактивних методів навчання, інтернет-технологій тощо);

- залучення суб'єктів навчально-виховного процесу до науково-дослідницької діяльності;

- відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам;

- належне матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки;

- використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень;

- забезпеченість науковою літературою освітніх закладів;

- спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця;

- стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання;

- професійно-значущі особистісні якості (організаторські, комунікативні, мовленнєві тощо) [2].

Визначаючи професійну компетентність як один із компонентів результативного складника якості освіти, констатуємо, що зазначений компонент відображає рівень засвоєння професійного аспекту освітнього процесу і є необхідним для прийняття рішень та організації діяльності у сфері обраної професії [3; 7]. Отже, він виступає невід'ємною складовою професійного становлення студентів.

Установлено, що стратегічною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня й профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної й професійної мобільності.

Отже, компетентність відображає діяльнісний характер узагальнених умінь у поєднанні з предметними вміннями й знаннями в конкретних галузях, виявляється в здатності обирати, опираючись на адекватне оцінювання себе в конкретній ситуації.

Професійна компетентність є сукупністю ключових (необхідних для будь-якої професійної діяльності), базових (відбивають специфіку визначеною професійною діяльністю, тобто педагогічною) і спеціальних (відбивають специфіку конкретної предметної або надпредметної сфери професійної діяльності) компетенцій. Таке розуміння дає можливість виокремити в структурі професійної компетентності майбутнього педагога такі компоненти: професійно-когнітивний (загальнопрофесійні,

загальнопедагогічні та загально-психологічні компетенції); професійно-діяльнісний (предметні та спеціальні компетенції); професійно-особистісний (особистісна (загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), мотиваційна та комунікативна компетенції).

Науковий підхід до організації управління потребує чіткого визначення самого алгоритму управління (стадій процесу) і його змісту, який складається з визначення загальних і часткових функцій управління. Загальними є класичні функції управлінського циклу, частковими – цільові функції конкретних управлінських структур, що діють на місцях.

Нами виділено такі стадії управлінського процесу:

- цілепокладання, що містить формулювання мети, її формалізацію у вигляді моделі із заданими параметрами й способами їх замірювання; передавання мети низхідним потоком та її адаптація на всіх рівнях управління до місцевих умов та особливостей;

- організація діяльності щодо досягнення мети з поточним контролем для спрямування цієї діяльності на запрограмований результат;

- взаємоузгодження та координація суб'єкт-об'єктної взаємодії;

- установлення поточного зворотного зв'язку в горизонтальних шарах;

- контроль результату, висновок про ступінь його відповідності розробленій моделі;

- передавання інформації висхідним потоком, установлення зворотного зв'язку по вертикалі;

- прогнозування подальшого розвитку об'єкта на підставі аналізу результату та способів його досягнення.

Аналіз наукової літератури дав підстави стверджувати, що управління якістю освіти здійснюється за допомогою комплексу методів (економічних, правових, соціально-психологічних), засобів (психологічних, технічних, педагогічних) у рамках систем якості різного рівня. Їх вибір і поєднання визначаються рівневістю системи якості (система якості освітньої установи в регіоні), ступенем розвитку цих систем якості, а також сформованими підходами до забезпечення якості освіти.

Так, оптимальне поєднання педагогічних засобів, форм, методів дозволяє створити синергетичний ефект у діяльності педагогічного й студентського колективів, результатом якого стає вдосконалення технологій навчання й моніторингу результатів професійної підготовки; забезпечується виконання навчальних планів і програм; підвищується мотивація

учасників освітнього процесу.

У такому контексті ефективність управління розглядаємо як найважливішу складову забезпечення якості освітнього процесу у ВНЗ; міру актуалізації потенційної якості педагогічної системи, відображення порівняння фактичних результатів (параметрів) освітнього процесу із запланованими (еталонними); ступінь досягнення мети, результативність операцій, дій учасників освітнього процесу, процесів навчання, виховання й розвитку.

Узагальнення різних наукових поглядів щодо визначення теоретичної основи критеріального апарату, урахування управлінського контексту досліджуваної проблеми дало підстави для висновку, що оптимальним теоретичним підґрунтям для вимірювання ефективності управління якістю професійної підготовки майбутніх фахівців буде сукупність вихідних положень компетентнісного, системно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, проблемно орієнтованого, програмно-цільового та інтерактивного підходів.

З урахуванням визначених теоретичних основ розроблення критеріального апарату, результатів опитування незалежних експертів обґрунтовано критерії ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі:

- якість освітнього середовища (матеріально-технічне забезпечення, відповідність освіти вимогам часу, що характеризується переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства, якісні й кількісні характеристики навчально-виховного процесу, навчально-методичне забезпечення, забезпечення умов для збереження здоров'я студентів, стан їх медичного обслуговування та харчування; соціально-побутові умови життя студентів, забезпеченість їх гуртожитками, їдальнями, спортивними залами тощо, організація психологічного супроводу студентів; кадровий потенціал ВНЗ, соціально-психологічний клімат у педагогічному колективі, ефективність зв'язку ВНЗ з іншими вищими навчальними закладами, наявність міжнародних зв'язків);

- якість організаційно-управлінської компетентності (ефективність управлінської діяльності керівництва ВНЗ – ректора, проректорів, деканів), яка передбачає наявність чітких перспектив розвитку ВНЗ, планування розвитку вищого навчального закладу, організацію та управління навчально-виховним процесом, роботу з кадрами, контроль-аналітичну діяльність, ук-

валення ефективних управлінських рішень;

- професійна компетентність професорсько-викладацького складу (рівень професійної підготовки суб'єктів викладання, методична майстерність, рівень досягнень студентів у навчально-пізнавальній сфері, особистісні досягнення викладача, ефективність виховної роботи зі студентами, результати науково-дослідницької та дослідно-експериментальної роботи, розвиток педагогічних здібностей, професійно важливі якості, уміння);

- якість результатів освітнього процесу, що характеризується рівнем сформованості професійної компетентності майбутніх учителів;

- ефективність функціонування освітньої системи (рівень сприйняття вищого навчального закладу суспільством, задоволеність студентів, викладачів, працівників станом справ у ВНЗ, авторитет вищого педагогічного навчального закладу за відгуками студентів, батьків, випускників, керівників установ та організацій, громадськості, рейтинг вищого навчального закладу в країні; представлення ВНЗ на конференціях різних рівнів, участь професорсько-викладацького складу в науковій роботі, співпраця педагогічного ВНЗ із установами, організаціями, підприємствами міста, рівень працевлаштування випускників за фахом, наявність міжнародних зв'язків).

Відповідно до визначених критеріїв і показників виділено рівні, що характеризують ступінь ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі: високий, оптимальний, достатній, критичний, низький [5].

Забезпечення оперативною інформацією про стан і якість професійної підготовки здійснюється за допомогою розробленої системи освітнього моніторингу ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі, орієнтованої на збір та оброблення інформації відповідно до визначених критеріїв і показників, яка реалізується за допомогою відповідних моніторингових процедур і методів дослідження, діагностичного інструментарію.

Аналіз ефективності управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі доводить, що система управління якістю освітнього процесу в педагогічних ВНЗ має переважно контрольований характер, не діагностує причин успіхів та недоліків навчально-виховного процесу і,

відповідно не дозволяє вести його цілеспрямовану корекцію.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На підставі узагальнення результатів наукових розвідок з проблеми управління якістю вищої педагогічної освіти виявлено, що підходи до вирішення цієї актуальної проблеми варіативні, а єдиної позиції з даного кола питань у науці не вироблено. З'ясовано, що сутність управління якістю освіти у вищих педагогічних навчальних закладах полягає в розробці й реалізації системи заходів, які дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, яка забезпечує відповідність результату вимогам замовника. При цьому управління якістю освіти передбачає забезпечення проектування, досягнення й підтримку якості освітнього процесу, його реалізації та результатів.

Установлено, що професійна компетентність майбутнього педагога – це інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця, яка поєднує рівень необхідних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного

виконання діяльності за фахом, здатних за достатньої мотивації забезпечити самореалізацію та самовдосконалення особистості педагога в процесі своєї діяльності. Отже, чим вища якість управління вищою освітою, тим інтенсивніше відбувається професійне становлення студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Єльнікова Г. В.* Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : [колективна монографія] / Єльнікова Г. В., Борова Т. А., Касьянова О. М., Полякова Г. А. та ін. ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
2. Наукові основи управління інноваційним розвитком в системі педагогічної освіти : посіб. / Харківська А. А., Петриченко Л. О., Малихіна В. М. ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Х. : ООО "Компанія СМІТ", 2013. – 256 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 189 с.

4. *Поташиник М. М.* Каждому по способностям, исходя из потребностей: как развивается муниципальная образовательная система / М. М. Поташиник // Народное образование. – 2000. – № 7. – С. 46–54.

5. *Петриченко Л. О.* Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Харківська область / Л. О. Петриченко ; [ред. рада вид. : В. Г. Кремень (гол.) [та ін.] ; редкол. тому І. Ф. Прокопенко (гол.) [та ін.]. – К. : Знання України, 2009. – 431 с.

6. *Петриченко Л. О.* Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі : монографія / Л. О. Петриченко. – Харків : ФОП Андреев К. В., 2012. – 520 с.

7. *Харківська А. А.* Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра педагогічних наук : 13.00.06 / Харківська Алла Анатоліївна. – Луганськ, 2012. – 459 с.

8. *Хриков Є. М.* Управління навчальним закладом / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

Стаття надійшла 15.05.2015 р.

УДК 378.14

Людмила ПРИТУЛЯК

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки. Схарактеризовано умови, з якими пов'язані особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів. Визначено зміст та цілі формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вихователі, ВНЗ, особливості.

В статье рассмотрены особенности формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей в процессе профессиональной подготовки. Охарактеризованы условия, с которыми связаны особенности формирования

профессиональной компетентности будущих воспитателей. Определено содержание и цели формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие воспитатели, вузы, особенности.

In the article features of formation of professional competence of future teachers in the training. Author determined conditions which are associated with features of formation of professional competence of future teachers. The content and purpose of formation of professional competence of future teachers in the training.

Keywords: professional competence, future educators, universities, features.

Мета: проаналізувати особливості та виявити умови формування професійної компетентності майбутніх вихователів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне суспільство висуває вимоги, адекватні цілям свого соціального розвитку, до спеціалістів у галузі освіти, оскільки від педагогічних кадрів залежать перспективи прогресу в усіх сферах духовного і матеріального життя кожної держави.

В Україні у зв'язку з політичними, економічними та іншими перетвореннями здійснюється трансформація освітньої парадигми з технократичної на гуманістичну та особистісну. Природно, це тягне за собою і зміну пріоритетів у професійній педагогічній освіті.

Важливість ролі вихователя дошкільного навчального закладу (далі – ДНЗ)